

ЛІТКЕВИЧ Д. О.,

адвокат,

аспірант кафедри

кримінального процесу

*(Національний юридичний університет**імені Ярослава Мудрого)*

УДК 343.13

**ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

У статті розглянуті питання класифікації науково-технічних засобів, які використовуються під час досудового розслідування та судового провадження. Враховуючи багатогранний та багатоцільовий характер класифікації науково-технічних засобів, які використовуються під час досудового розслідування та судового провадження, автором запропоновано власний підхід до зазначеної класифікації.

Ключові слова: класифікація, науково-технічні засоби, кримінальне провадження.

В статье рассмотрены вопросы классификации научно-технических средств, используемых во время досудебного расследования и судебного производства. Учитывая многогранный и многоцелевой характер классификации научно-технических средств, используемых во время досудебного расследования и судебного производства, автором предложено собственный подход к указанной классификации.

Ключевые слова: классификация, научно-технические средства, уголовное производство.

The article deals with the issues of classification of scientific and technical means used during pre-trial investigation and judicial proceedings. Taking into account the multifaceted and multi-purpose nature of the classification of scientific and technical means used during pre-trial investigation and judicial proceedings, the author proposed his own approach to the classification of scientific and technical means in the criminal proceedings.

Key words: classification, scientific and technical means, criminal proceedings.

Вступ. Науково-технічний прогрес, який стрімко проникає в усі сфери життєдіяльності суспільства, впливає як позитивно, так і негативно, на кримінальне провадження. Необхідність застосування науково-технічних засобів у кримінальному провадженні зумовлюється не тільки прагненням учасників такого провадження спростити та прискорити процес розслідування та судового розгляду, а й властивостями цих засобів значно розширювати діапазон можливостей людського сприйняття.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення класифікації науково-технічних засобів, які використовуються під час досудового розслідування та судового провадження.

Результати дослідження. Забезпеченню якості та доступності правосуддя, ефективності захисту конституційних прав і свобод особи сприятиме реалізація концептуальних положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів

на 2015–2020 рр., ухваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, відповідно до яких одними з основних напрямів реформування є: забезпечення широкого використання інформаційних систем (далі – ІС) для надання більшої кількості послуг «електронного правосуддя»; створення в судах інформаційних систем електронного менеджменту, зокрема введення повноцінних електронних систем, серед яких системи електронного документообігу, та відстеження справ (до вищих інстанцій), електронних повідомлень, електронних викликів, електронного розгляду справ (у деяких випадках), електронних платежів, аудіо- та відеофіксації засідань, інформаційної системи внутрішньої бази даних, інформаційної системи законодавчої бази даних, вдосконалення системи забезпечення рівного та неупередженого розподілу справ між суддями, зокрема, визначення судді та (або) складу колегії суддів на всіх стадіях судового провадження; поетапне запровадження інструментів «електронного правосуддя», що дасть змогу користувачам звертатися до суду, сплачувати судовий збір, брати участь у провадженнях і отримувати необхідну інформацію та документи електронними засобами; посилення управління інформаційними системами для більшої участі адвокатів у наданні послуг «електронного правосуддя»; посилення управління інформаційними системами для кращого надання виконавцями послуг електронного правосуддя; вдосконалення нормативного регулювання порядку вручення особі повідомлення про підозру, оголошення особи в розшук, екстрадиції, накладення та зняття арешту з майна, тимчасового вилучення майна на стадії досудового слідства, порядку внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), підстав та процедури оскарження дій і бездіяльності в разі порушення порядку внесення відомостей до Реєстру та в інших випадках [9].

Відповідно до Висновку № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології», ІТ повинні бути інструментом або засобом покращення адміністрування судочинства, полегшувати доступ користувачів до судів та укріплювати гарантії, встановлені ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ): доступ до правосуддя, неупередженість, незалежність судді, справедливість та розумні строки розгляду справи. Комп'ютеризація здатна покращити якість роботи судді, наприклад, за допомогою бази даних із посиланнями на судові рішення, законодавчу базу, наукові праці із правових питань, коментарі до постановлених рішень, а також інші форми обміну знань між суддями. Звернення до послуг ІТ покращує документообіг. Відео-конференц-зв'язок може полегшити проведення судових засідань з погляду безпеки та відібрання показань у свідків та експертів. Особливу увагу необхідно приділити тому, щоб конференц-зв'язок і відібрання свідчень у такий спосіб не порушували гарантоване право осіб на захист, заохочували використання ІТ для посилення ролі судової системи в дотриманні верховенства права в демократичних державах; ІТ не повинні втручатися в повноваження судді та підірвати керівні принципи, зазначені в ст. 6 ЄКПЛ [3].

Аналіз наукових літературних джерел дозволяє зробити висновок, що в науці кримінального процесу і в правозастосовчій практиці не сформовано однакового розуміння ролі та місця технічних засобів, що використовуються під час досудового розслідування та судового провадження.

Проблемам використання науково-технічних засобів для протидії злочинності, зокрема й нормативно-правового регулювання порядку й правил їх застосування в кримінальному провадженні, використання отриманих результатів присвячені праці багатьох вітчизняних та закордонних учених у галузі кримінального процесу та криміналістики, а саме: Р.С. Белкіна, В.Г. Гончаренка, І.В. Гори, А.В. Іщенка, Є.П. Іщенко, В.А. Колесника, В.К. Лисиченка, М.М. Лисова, О.В. Одерія, М.А. Погорецького, Т.А. Седової, В.С. Кузьмичова, М.Я. Сегає, В.В. Тищенко, М.Є. Шумила, М.Г. Щербаковського й інших.

Класифікація науково-технічних засобів, які використовуються під час досудового розслідування та судового провадження, має багатогранний та багатоцільовий характер. На необхідності розроблення класифікації свого часу наголошували Р.С. Белкін і А.І. Винберг, які зазначали, що класифікація є одним із засобів пізнання, допомагає досліджувати окремі

предмети й явища, виявляти закономірності їх розвитку, визначити шляхи їх використання. Вона може відігравати й евристичну роль, коли дозволяє передбачити ще непізнане [1, с. 63].

Науково-технічні засоби пропонувалося класифікувати за їхніми можливостям і цілями застосування; за видами результатів, одержуваних за їх допомогою; диференціації суб'єктів застосування науково-технічних засобів за їхнім процесуальним положенням і можливостями їх використання тощо.

Проте питання класифікації досі залишаються актуальними, оскільки тільки систематизацією розмаїття науково-технічних засобів з погляду допустимості їх використання в кримінальному провадженні можна визначити завдання і можливості їх застосування.

П.С. Елькінд виділяє такі групи науково-технічних засобів: 1) які мають форму кримінально-судових доказів; 2) які використовуються для складання кримінально-процесуальних актів; 3) які застосовуються під час слідчих і судових дій із метою виявлення, закріплення, перевірки та дослідження судових доказів [11, с. 113]. І.В. Казначей звертає увагу на те, що науково-технічні засоби можуть бути: 1) речовими доказами, наприклад, бортовий самописець транспортного засобу; відеореєстратор (автотранспортного засобу, банкомата, автоматизованої системи); система обліку з'єднань абонентів у мережі Інтернет чи іншого виду електрозв'язку; система контролю і моніторингу навколишнього середовища тощо; 2) засобами, що використовуються для цілей забезпечення дотримання процесуальної форми провадження в кримінальній справі; 3) засобами, що застосовуються під час провадження слідчих і судових дій для збирання і перевірки доказів, наприклад, факс, технічні засоби комунікації, які застосовуються з метою контролю та запису переговорів, система відео-конференц-зв'язку тощо. У своєму дисертаційному дослідженні автор пропонує власну класифікацію науково-технічних засобів за колом суб'єктів, що використовують і застосовують технічні засоби комунікації в кримінальному судочинстві: (1) учасники кримінального судочинства, які використовують технічні засоби комунікації під час провадження в кримінальних справах: а) суб'єкти процедури збирання і перевірки доказів, які використовують технічні засоби комунікації: учасники кримінального судочинства з боку обвинувачення, учасники кримінального судочинства з боку захисту, суд; б) спеціаліст, який залучається для використання технічних засобів комунікації; (2) особи, чий повноваження із застосування технічних засобів комунікації не врегульовані законодавчими нормами [6, с. 58, 77].

В.О. Родівіліна пропонує таку класифікацію науково-технічних засобів: (1) за ступенем обов'язковості використання технічних засобів: а) обов'язкові (коли використання технічних засобів замінює участь понять, наприклад, в огляді місця події, виробництво якого пов'язано з безпекою для життя і здоров'я людей); б) факультативні (коли використання технічних засобів під час слідчої дії є необов'язковим, наприклад, використання поліграфа під час допиту); (2) за цілями використання: а) засоби фіксації матеріальної обстановки (з метою збереження речових доказів та їхніх доказових властивостей, а також для забезпечення можливості надання їх у будь-який момент доказування); б) засоби збирання доказів (для відшукування і виявлення матеріальних об'єктів, що мають значення для справи, з метою подальшого їх використання в процесі доказування; ксерокопювання документів під час виїмки, обшуку); в) засоби перевірки і оцінки доказів (для попереднього та подальшого дослідження); г) для пред'явлення учасникам процесу (наприклад, демонстрація запису допиту, ознайомлення потерпілого й обвинуваченого з матеріалами кримінальної справи та ін.); д) засоби отримання орієнтувальної інформації (наприклад, поліграф); е) засоби забезпечення аудіо- та відеозв'язку (контакту) у режимі реального часу (наприклад, використання систем відео-конференц-зв'язку); (2) за особливостями процесуальної форми проведення слідчої дії технічні засоби можна розділити на такі, які застосовуються: а) з обов'язковою участю фахівця (використання поліграфа з метою перевірки достовірності інформації, що повідомляється людиною), без його участі або з його участю на розсуд слідчого (дознавача); б) особою однієї статі з іншими учасниками (огляд, особистий обшук) та будь-якими особами передбаченим законом порядком; в) за судовим рішенням (контроль і запис переговорів, отримання інформації про з'єднання між абонентами і (або) абонентськими пристроями) і без судового рішення [7, с. 60–61].

В.А. Семенцов аналізує різні класифікації науково-технічних засобів і результати їх застосування, обґрунтовує нову їх систематизацію: а) за способом залучення в доказову діяльність шляхом: витребування, уявлення, виготовлення під час слідчої дії, виявлення за допомогою слідчої дії; б) за місцем у системі доказів: такі, що мають самостійне доказове значення (речовий доказ або інший документ), ті, що не мають доказового значення (є додатком до протоколу слідчої дії); в) за роллю в процесі доказування: призначені для збирання, перевірки, використання доказів; г) за суб'єктами застосування: особи, які відповідають за провадження в справі; особи, які сприяють розслідуванню; інші учасники кримінального процесу; особи, які не є учасниками процесу [8, с. 20–25].

Г.І. Грамовіч пропонував класифікувати науково-технічні засоби з урахуванням тієї діяльності, під час якої вони використовуються: попередження злочинів, виявлення слідів та інших об'єктів, що мають значення в даній справі, фіксація, вилучення, дослідження, організація діяльності з боротьби зі злочинністю [4, с. 14].

Е.П. Іщенко виокремлює чотири класифікаційні підстави: (1) за виникненням: а) засоби, створені спеціально для криміналістичних цілей; б) засоби, запозичені з інших наук і пристосовані для криміналістичних цілей; в) засоби, запозичені з інших наук і використовуються без будь-яких змін; (2) за видами: а) прилади; б) апаратура й обладнання; в) інструменти і пристосування; г) приналежності і матеріали; г) комплекти науково-технічних засобів; (3) за суб'єктом застосування: а) слідчий; б) спеціаліст; в) оперативний працівник; (4) за цільовим призначенням: а) засоби виявлення слідів злочину і речових доказів; б) засоби фіксації слідів і одержуваної доказової інформації; в) засоби закріплення і вилучення слідів і речових доказів; г) засоби для експертного дослідження; г) засоби криміналістичних обліків, розшуку злочинців і викрадених речей; д) засоби наукової організації праці слідчого; е) засоби попередження злочинів і фіксації злочинних посягань на місці злочину [5, с. 32].

С.Д. Цомаєв пропонує класифікувати науково-технічні засоби за результатами їх застосування та причетності до процесу доказування на п'ять процесуальних категорій: (1) речові докази, отримані в результат застосування науково-технічних засобів (зліпки, відбитки; документи, в яких за допомогою науково-технічних засобів виявлені сліди підробки, травлення тощо); (2) документи (матеріали фото-, кінозйомки, аудіо- та відеозапису, інші носії інформації); (3) результати застосування науково-технічних засобів, щоб забезпечити отримання доказової інформації в процесі і за результатами слідчої дії: фіксація самої слідчої дії (слідчого огляду, обшуку, пред'явлення для впізнання й ін.); фіксація окремих стадій (етапів) слідчої дії (виявлення, закріплення, вилучення доказів); (4) застосування науково-технічних засобів для дослідження, яке здійснюється на основі спеціальних знань (висновок експерта, висновок спеціаліста); (5) застосування науково-технічних засобів для подання (пред'явлення, відтворення) доказової інформації на попередньому слідстві і під час судового розгляду (під час допитів, пред'явлення для впізнання, під час перевірки показань на місці тощо) [10, с. 72–73].

В.Г. Боличев пропонує класифікувати науково-технічні засоби за критерієм доцільності їх застосування під час конкретних слідчих дій – огляду місця події, допиту, обшуку тощо [2, с. 4].

У підсумку пропонуємо власну класифікацію науково-технічних засобів у кримінальному провадженні, а саме: (1) за місцем у системі кримінального процесу науково-технічні засоби поділяються на ті, які застосовуються: а) в основних провадженнях, як-от: у зв'язку з досудовим розслідуванням, судовим розглядом кримінального правопорушення та виконанням рішення суду; з перегляду судових рішень, яке охоплює: провадження в суді апеляційної інстанції; провадження в суді касаційної інстанції; провадження за нововиявленими або виключними обставинами, а також провадження із застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; б) у забезпечувальних провадженнях, а саме: з відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження, провадження, у межах якого здійснюється міжнародне співробітництво під час кримінального провадження; провадження з надання слідчим суддею згоди на проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих

(розшукових) дій; з розгляду слідчим суддею клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; з вирішення слідчим суддею відводів; з розгляду слідчим суддею скарг на рішення, дії та бездіяльність слідчого і прокурора, а також вирішення інших процесуальних питань, що виникають під час досудового розслідування і віднесені до відання слідчого судді; (2) за суб'єктом застосування: на науково-технічні засоби, які застосовуються: а) судом, слідчим суддею: Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, «Електронний суд», Єдиний державний реєстр судових рішень тощо; б) стороною обвинувачення: Єдиний реєстр досудових розслідувань, інтегровані інформаційні-пошукові системи «АРМОР» (автоматизоване робоче місце оперативника) та «Факт», «Автоматизоване робоче місце слідчого «Інсайт»» (програмно-технічний комплекс, який автоматизує інформаційне забезпечення діяльності слідчого та надає підтримку в ухваленні ним рішень під час розслідування злочинів), автоматизована комп'ютерна система «Вбивство» (складається із двох структурно-програмних модулів: «Вбивство – діагностика» та «Вбивство – типові версії»), програмний комплекс «GRAFIT», призначений для документування обставин дорожньо-транспортної події, інформаційні ресурси органів безпеки – «MegapolisTM Документообіг», ДБР, НАБУ – система багатофункціонального електронного документообігу «АСКОД», органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства – «ІТ Користувач ЦСК-1» тощо, електронна система ДІТ (облікові та статистичні функції Міністерства внутрішніх справ), Єдина система статистики та аналізу органів прокуратури, автоматизована система Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів тощо; в) стороною захисту: Єдиний реєстр адвокатів України; г) потерпілим та іншими учасниками кримінального провадження: Реєстр атестованих судових експертів, Реєстр методик проведення судових експертиз, «Електронний суд» тощо.

Висновки. У підсумку зазначимо, що класифікація науково-технічних засобів у кримінальному провадженні повинна відображати об'єктивні тенденції, наявні в практичній діяльності суб'єктів кримінального процесуального доказування, у результаті впровадження інноваційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р.С., Винберг А.И. Криминалистика и доказывание (методологические проблемы). Москва: Юридическая литература, 1969. 215 с.
2. Боличев В.Г. Применение научно-технических средств в процессуально-тактической деятельности следователя: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Воронеж, 2012. 22 с.
3. Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології», ухвалений КРЕС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7–9 листопада 2011 р.). URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_14.doc.
4. Грамович Г.И. Основы криминалистической техники (процессуальные и криминалистические аспекты). Минск, 1981. 208 с.
5. Ищенко Е.П. Классификация научно-технических средств, используемых на предварительном следствии. Теория и практика собирания доказательственной информации техническими средствами на предварительном следствии: сб. науч. ст. Киев, 1980. С. 30–36.
6. Казначей И.В. Использование технических средств коммуникации в уголовном судопроизводстве (пути совершенствования): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Волгоград, 2014. 256 с.
7. Родивилина В.А. Процессуальные особенности использования технических средств в стадии предварительного расследования: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Иркутск, 2016. 218 с.
8. Семенов В.А. Видео- и звукозапись в доказательственной деятельности следователя: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Екатеринбург, 1994. 225 с.
9. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015/print1509894126567793>.

10. Цомая С.Д. Правовое регулирование и доказательственное значение применения научно-технических средств в уголовном судопроизводстве: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2007. 244 с.

11. Элькинд П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве. Ленинград, 1976. 142 с.

НАГОРНЯК Ю. В.,
аспірант кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
факультету № 1
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.121

**ТИПОВА ОБСТАНОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНУ, ПОВ'ЯЗАНОГО З ПОРУШЕННЯМ
ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ОСОБАМИ,
ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ**

У статті розглянуто типову обстановку, яка спостерігається на місці вчинення кримінальної дорожньо-транспортної пригоди, визначено елементи, які характеризують дорожню обстановку місця події. Крім того, проаналізовано тенденцію вчинення вказаного виду злочину залежно від значення автомобільної дороги. Висвітлено дорожні умови, а саме статистичні та динамічні елементи, які можуть впливати на виникнення кримінальних дорожньо-транспортних пригод.

Ключові слова: *дорожньо-транспортна пригода, кримінальна дорожньо-транспортна пригода, обстановка, проїзна частина дороги, динамічні елементи, статистичні елементи.*

В статье рассмотрена типичная обстановка, которая наблюдается на месте совершения уголовного дорожно-транспортного происшествия, определены элементы, характеризующие дорожную обстановку места происшествия. Кроме того, проанализированы тенденции совершения указанного вида преступления в зависимости от значения автомобильной дороги. Освещены дорожные условия, а именно статистические и динамические элементы, которые могут влиять на возникновение криминальных дорожно-транспортных происшествий.

Ключевые слова: *дорожно-транспортное происшествие, уголовное дорожно-транспортное происшествие, обстановка, проезжая часть дороги, динамические элементы, статистические элементы.*

The article considers the typical situation which is observed at the place of the execution of a criminal road accident, and determines the elements characterizing the road situation of the accident site. In addition, the tendencies of accomplishing the specified type of crime depending on the value of the road are analyzed. At the same time, traffic conditions are highlighted, namely, statistical and dynamic elements that may affect the occurrence of criminal road accidents.

Key words: *road accident, criminal road accident, situation, roadway, dynamic elements, statistical elements.*

